

«Παλινωδία ή Διαθήκαι» - Άλλη μια πλαστογραφία που αποσκοπούσε στην χειραγώγηση της συνείδησης

Το πόσο σημαντικός υπήρξε ο Ορφεύς για την ελληνική θρησκευτική παράδοση, έχει καταδειχθεί στο άρθρο «Η ελληνική καταγωγή του Ορφέως και η σημασία της». Επειδή τα κείμενα των ορφικών ήταν πολυάριθμα και οι άλλοι συγγραφείς παρέθεταν συχνά αποσπάσματα τους, ήταν πρακτικά αδύνατο να καταστραφούν ολοκληρωτικά. Αλλά και η μονοθεϊστική ερμηνεία τους δεν έπειθε, εφόσον και σε αυτά φαίνονται οι τάξεις των ανωτέρων όντων και γενικότερα η θεολογία που κληροδοτήθηκε στους επομένους ήταν καθαρά ενοθεϊστική. Για αυτό επιχειρήθηκε η κατασκευή αποσπασμάτων από όπου δήθεν προκύπτει η «μεταστροφή» του Ορφέως προς το μονοθεϊσμό. Οι φιλόλογοι ερευνητές μετά από ενδελεχή μελέτη και σύγκριση των πηγών, των κοινωνικών καταστάσεων της εποχής, αλλά και το ύφος και το λεξιλόγιο, έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η χάλκευση έχει τις ρίζες της στην αλεξανδρινή εποχή και οφείλεται στην συγγραφική αντίδραση των Ιουδαίων έναντι των Ελλήνων. Ορισμένοι από τους πρώτους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και πατέρες, όχι μόνο δέχτηκαν τη χάλκευση αλλά και την επέτειναν.

Η πρώτη επαφή Ελλήνων και Ιουδαίων άρχισε να γίνεται σταδιακά από την εποχή των κατακτήσεων του Αλεξάνδρου και τον μετέπειτα επιμερισμό της τεράστιας ελληνικής αυτοκρατορίας που δημιούργησε, σε τέσσερα βασίλεια, και ιδιαιτέρως με την ιδρυθείσα πόλη Αλεξάνδρεια στην οποία εγκαταστάθηκαν -μεταξύ των άλλων, χιλιάδες Ιουδαίοι-, η οποία πόλις επρόκειτο προσεχώς να γίνει ένα από τα σπουδαιότερα πνευματικά κέντρα. Το έτος 311 π.κ.ε., ο Πτολεμαίος του Λάγου ή «Σωτήρ» που βασίλευσε από το 323 μέχρι το 283 όντας Φαραώ της Αιγύπτου από 305, καταλαμβάνοντας την Κοίλη Συρία, έφερε μαζί του στην Αλεξάνδρεια επιπλέον χιλιάδες Ιουδαίους και Σαμαρείτες, δίνοντάς τους τα αστικά δικαιώματα που απολάμβαναν οι Έλληνες, οι Αιγύπτιοι, και οι ήδη εγκαταστημένοι εκεί από το

προηγούμενο έτος Ιουδαίοι. Πολλοί Αλεξανδρινοί Ιουδαίοι υιοθέτησαν τους εξωτερικούς ελληνικούς τρόπους (ενδυμασία, εμφάνιση, γλώσσα, και παιδεία), με εξαίρεση τις θεολογικές και τις κοσμολογικές τους θέσεις. Αυτό δεν άρεσε στην άλλη πλευρά, εκείνη των αυστηρών θεματοφυλάκων της ιουδαϊκής παραδόσεως. Μια από τις αντιδράσεις, ήταν η προσπάθεια παρουσίας εκ μέρους τους προς τους «παραπλανημένους» ομοεθνείς τους, της ιουδαϊκής παραδόσεως ως δήθεν προγενεστέρας της ελληνικής. Τούτο σήμαινε ότι η ελληνική παράδοση έλαβε στοιχεία από την ιουδαϊκή, κυρίως από τον δήθεν αρχαιότερο Μωυσή και τους προφήτες. Μια θεωρία που μεταλαμπαδεύτηκε και στους χριστιανούς. Καρπός εκείνης της εποχής ήταν και η παράφραση των ιουδαϊκών κειμένων στην ελληνική (που αργότερα κλήθηκαν από τους χριστιανούς ως «Παλαιά Διαθήκη»).

Για την θεωρία περί της δήθεν λογοκλοπής αλλά και της δήθεν αρχαιότητας του Μωυσέως, έχουν αναφερθεί αρκετά πράγματα στο άρθρο «Οι πλαστογράφοι της ιστορίας: Η δήθεν λογοκλοπή από την Παλαιά Διαθήκη».

Έτσι, κατά τις αρχές του 3ου αι. π.κ.ε., οι Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας (στους οποίους είχε αναγνωρισθεί πλήρης αυτοδιοίκηση) θα αρχίσουν μια προσπάθεια συγγραφικής αντίδρασης, επιχειρώντας τη σταδιακή δηλητηρίαση της ελληνικής γραμματείας, ενώ παράλληλα αρχίζουν να εμφανίζονται βιβλία «σοφίας», όπως ο Εκκλησιαστής (που αποδόθηκε ψευδώς στον Σολομώντα και διανθίζεται από στοιχεία ηρακλείτεια, επικούρεια, και στωικά), Σοφία Σειράχ, Παροιμίες Σολομώντα, ανασύνταξη ψαλμών, κ.ά. Σε αυτήν την περιρρέουσα ατμόσφαιρα επιχειρήθηκε η παρουσίαση του Αβραάμ ως διδασκάλου της επιστήμης της αστρονομίας, η ταύτιση του Μωυσή με τον Μουσαίο, ο οποίος δίδαξε τη φιλοσοφία στον Ορφέα κοκ. Αυτά γράφονται από τον Ιουδαίο Αρταπάνο (του οποίου η ιστορική παρουσία τοποθετείται μεταξύ 250- 100 π. κ. ε), και διασώζονται αποσπασματικά στην «Ευαγγελική προπαρασκευή» του Ευσεβίου (PG. τ. 21, σ. 709 κ. εξής). Αλλά και ο επίσης Ιουδαίος Αριστόβουλος, γνώστης της περιπατητικής φιλοσοφίας, σύμβουλος των Πτολεμαίων, παρουσίασε μια αλληγορική ερμηνεία της Πεντατεύχου, από την οποία υποτίθεται ότι άντλησαν οι Έλληνες συγγραφείς, χωρίς να αναφέρουν την πηγή. Με τις πλαστογραφίες αυτού θα ασχοληθώ στο άρθρο αυτό.

Ήδη από την αρχαιότητα έχουμε «βίβλους», δηλαδή συλλογές κειμένων που εντάσσονται οργανικά σε έναν κύκλο-ομάδα. Έτσι υπάρχει η ομηρική βίβλος, η ησιόδεια, η ορφική, η πλατωνική κοκ.

Ο Ηρόδοτος αναφέρει ένα περιστατικό από το οποίο μπορούμε να συμπεράνουμε πολύ χρήσιμα πράγματα. Θα παραθέσω το σχετικό απόσπασμα, διότι συχνά διαστρέφεται το νόημά του από τους απολογητές. Βρίσκεται στο 7ο βιβλίο («Πολύμνια»), στην παράγραφο 6 και έχει ως εξής...

Το κίνητρο του Μαρδονίου, όταν υποκινούσε αυτή την εκστρατεία, ήταν το πάθος του για περιπέτεια και η ελπίδα του ότι θα γίνονταν ο ίδιος ύπαρχος της Ελλάδας· με την επιμονή του, κατάφερε να πείσει τον Ξέρξη να ξεκινήσει την επιχείρηση. Εξ άλλου, οι ίδιες οι περιστάσεις τον βοήθησαν στον σκοπό του. Κατ' αρχάς, οι αγγελιαφόροι γύρισαν από τους Αλευάδες της Θεσσαλίας (δηλαδή τη βασιλική οικογένεια των Θεσσαλών) με μια πρόσκληση στον βασιλιά και την υπόσχεση ότι θα τον βοηθούσαν με κάθε δυνατό τρόπο· την ίδια εποχή, οι Πεισιστρατίδες στα Σούσα πίεζαν τον Ξέρξη για το ίδιο θέμα περισσότερο από ποτέ χάρη στη μεσολάβηση ενός Αθηναίου μάντη (κείμενο: «χρησμολόγου»), που λέγονταν Ονομάκριτος κι είχε ταξινομήσει και εκδώσει τις προφητείες του Μουσαίου (κείμενο: «διαθέτην χρησμών των Μουσαίου»). Οι Πεισιστρατίδες είχαν συμφιλιωθεί μαζί του προτού πάει στα Σούσα. Τον είχε εξορίσει από την Αθήνα ο Ίππαρχος, επειδή είχε προσθέσει στους στίχους του Μουσαίου την προφητεία (κείμενο: «χρησμόν») ότι τα νησιά κοντά στη Λήμνο θα κατατοπίζονταν στη θάλασσα· ο Λάσος από την Ερμιόνη τον είχε πιάσει επ' αυτοφώρω να κάνει την πλαστογραφία. Πριν εξοριστεί, πάντως, ήταν καλός φίλος με τον Ίππαρχο. Τέλος πάντων, ο άνδρας αυτός πήγε στα Σούσα, και τώρα, όποτε βρισκόταν μπροστά στο βασιλιά, οι Πεισιστρατίδες εκθειάζαν τις μοναδικές ικανότητές του κι εκείνος απήγγειλε αποσπάσματα από τους χρησμούς του. Φυσικά απέφευγε να αναφέρει όποιο χρησμό υποδήλωνε μια ατυχία στις επιχειρήσεις των Περσών και διάλεγε πάντα εκείνους που υπόσχονταν θριάμβους

Από το παραπάνω απόσπασμα του Ηροδότου μαθαίνουμε ότι την εποχή που άρχοντας στην Αθήνα ήταν ο Ίππαρχος (6ος αιώνας π.κ.ε.), επιχειρήθηκε η ταξινόμηση και έκδοση των χρησμών του Μουσαίου. Ανάμεσα σε αυτούς που εργάστηκαν για αυτόν τον σκοπό, ήταν και ο μάντης Ονομάκριτος. Ο Λάσος (ένας άλλος από τον κύκλο που είχε αναλάβει το παραπάνω έργο), έπιασε επ' αυτοφώρω τον Ονομάκριτο να προσθέτει έναν δικό του χρησμό στους στίχους του Μουσαίου. Να προσέξουμε ότι αυτό που επιχειρήθηκε να μπει εμβόλιμα, χαρακτηρίζεται ως «χρησμός». Στα σχόλια του «Κάκτου» αναφέρεται ότι αυτός επαληθεύτηκε. Ο Ονομάκριτος δεν είχε την πρόθεση να παραπλανήσει, αλλά να αποδώσει έναν

χρησμό του στον Μουσαίο. Ο Ηρόδοτος είναι ξεκάθαρος. Δεν το έκανε δηλαδή για να αλλάξει τα κείμενα ώστε να αντιπαρέλθει την κριτική όσων δεν βόλευαν, ή να επέμβει στο κείμενο ώστε να το κάνει να συμφωνεί με μια δογματική θέση, όπως έκαναν οι χριστιανοί με τα δικά τους ιερά κείμενα. Ως πλαστογραφία θεωρήθηκε η απόδοση ενός λόγου-χρησμού σε κάποιο ιερό πρόσωπο που στην πραγματικότητα δεν ήταν δική του, αν και ήταν χρησμός! Η θρησκευτική συνείδηση των Αθηναίων ήταν τόσο ευαίσθητη και λεπτή, ώστε θεώρησαν την ενέργεια του Ονομάκριτου τόσο αξιοκατάκριτη, ώστε ο Ίππαρχος να τον εξορίσει ως τιμωρία. Οι εξόριστοι, την εποχή εκείνη, θεωρούνταν πλέον άνευ τιμής. Βλέπουμε δηλαδή, ότι υπήρχε ευλάβεια, αυστηρότητα, σχολαστικότητα, προσοχή και έλεγχος, κατά τη διαδικασία της κατατάξεως σε βίβλους του σχετικού ιερού υλικού.

Η ύπαρξη βίβλων αναφέρεται από τον Πλάτωνα στον διάλογο «Πολιτεία». Συγκεκριμένα, «βίβλων δε όμαδον παρέχονται Μουσαίου και Ορφέως» (Πολιτεία, Β', 364e).

Σήμερα, με βάση τις πηγές, γνωρίζουμε πολλά (αν όχι όλα) τα έργα του ορφικού κύκλου. Λίγα έχουν διασωθεί σχεδόν ακέραια. Πολλά έχουν περιέλθει σε εμάς σε αποσπασματική μορφή. Για άλλα, γνωρίζουμε μόνο τους τίτλους τους.

Σχεδόν ακέραια έχουν διέλθει σε εμάς οι «88 ιεροί ύμνοι» του Ορφέως, τα «Αργοναυτικά» (τα οποία υπάρχουν σε δύο εκδόσεις, μια η αρχαιότερη και μια του Απολλωνίου του Ροδίου που υπήρξε και διευθυντής στη βιβλιοθήκη της Αλεξανδρείας περίπου το 260 π.κ.ε.), και τα «Λιθικά».

Σε αποσπασματική μορφή υπάρχουν «οι ιεροί λόγοι σε 24 ραψωδίες» (θεογονικά θέματα), «Αρπαγή της Περσεφόνης», «Θεογονία Ιερώνυμου και Ελλανίκου».

Άλλα έργα του ορφικού κύκλου είναι: Τα «Βακχικά» που αναφέρεται σε μύθους και τελετές που αφορούν τον Διόνυσο και το οποίο αποδίδονταν ήδη από την αρχαιότητα στον Νικία τον Ελεάτη. Δεν σώζεται σήμερα το κείμενο, αλλά ένα άλλο έργο με τον ίδιο τίτλο που γράφτηκε από κάποιον ορφικό της ύστερης αρχαιότητας και το γνωρίζουμε μέσω του Μακροβίου (400 κ. ε).

Υπάρχουν επτά αστρονομικά έργα που υπομνημάτισε ο νεοπλατωνικός Θέων ο Αλεξανδρέας, πατέρας της φιλοσόφου Υπατίας. Αυτά είναι: «Δωδεκαετηρίδες» το οποίο θεωρείται του Ορφέως από τους λόγιους αδελφούς Τζέτζη, «Εφημερίδες» έργο που χρονολογείται από την Αλεξανδρινή εποχή που ωστόσο οι αδελφοί Τζέτζη το θεωρούν του Ορφέως, «Γεωργία» το οποίο θεωρείται παλαιότατο και

αποδίδεται στον Ορφέα, «Περί δραπετών», «Περί σεισμών», «Περί επεμβάσεων» που χρονολογείται κατά την ύστερη αρχαιότητα, «Περί καταρχών» που διασώζεται σε πεζή μεταγενέστερη παράφραση.

Οι «Χρησμοί» θεωρούνται του Ορφέως. «Αστρονομία» που μόνο την ονομασία γνωρίζουμε καθώς δεν έχει διασωθεί κάτι, «Αμμοσκοπία» ή «Ανεμοσκοπία» που επίσης δεν σώζεται, «Δίκτυον» και «Πέπλος» τα οποία αποδίδεται στους ορφικούς Ζώπυρο και Βροντίνο, «Θρονισμοί Μητρώοι» που αποδίδονταν στον Νικία τον Ελεάτη και είναι χαμένο. Ο «Αιγυπτιακός ιερός λόγος» που αναφερόταν στους συμβολισμούς των αιγυπτιακών θεοτήτων και στην αντιστοιχία τους με εκείνες της ελληνικής θρησκείας, «Καθαρμοί», «Εις Αΐδου κατάβασις» που αποδίδεται στον Ορφέα τον Καμαριναίο, «Καταζωστικόν», «Κορυβαντικόν», «Κρατήρ» του Ορφέως ή του Ζωπύρου, «Μικρότερος κρατήρ», «Ονομαστικόν», «Όρκοι» που θεωρείται του Ορφέως, «Σφαίρα» που θεωρείται είτε του Ορφέως είτε του Μουσαίου, «Σωτήρια», «Τελεταί» το οποίο θεωρείται του Ορφέως, «Τριαγμοί» του Ίωνος του τραγικού, «Εις τον Αριθμόν Ύμνος», «Φυσικά» που αποδίδεται στον ορφικό Βροντίνο, «Περί φυτών βοτάνων και ιατρικής», «Ιεραποστολικά» που ασχολούνταν με τις ιερές ενδυμασίες και τους συμβολισμούς τους, «Κλήσεις κοσμικά», «Νεωτευκτικά» που αποδίδονται είτε στον Θεόγνητο τον Θεσσαλό είτε στον Κέρκωπα τον πυθαγόρειο.

Υπάρχει όμως και ένα άλλο έργο, το «Παλινωδία» ή «Διαθήκαι», για το οποίο έχουμε βάσιμες ενδείξεις (αν όχι αποδείξεις) ότι είναι πλαστό και χρησιμοποιήθηκε για την πνευματική χειραγώγηση του απλού εθνικού κόσμου. Το ονόμασαν «Παλινωδία», διότι υποτίθεται ότι γράφτηκε από τον Ορφέα στο τέλος του βίου του, κάνοντας μια μεταστροφή από τον ενοθεϊσμό στον μονοθεϊσμό. Ονομάστηκε επίσης «Διαθήκαι», διότι αυτήν την μεταστροφή την μεταβιβάζει ως κληρονομιά-υποθήκη τους επομένους. Πάνω σε αυτήν την πλαστογραφία μπορούν οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς να απευθύνονται αλαζονικά στους εθνικούς: *«Είναι λοιπόν ανάγκη να σας υπενθυμίσουμε ότι ο Ορφέας, ο οποίος υπήρξε ο πρώτος θα λέγαμε, δάσκαλος του πολυθεϊσμού σας, αργότερα, μιλώντας στον γιο του και στους υπολοίπους γνήσιους ακροατές του, κηρύττει για έναν και μοναδικό θεό»* (Λόγος παραινετικός προς Έλληνας).

Η ειρωνεία της υποθέσεως είναι ότι η παραίνεση-προτροπή βρίσκεται σε νόθο κείμενο που αποδόθηκε στον Ιουστίνο (Ά τόμος πατρολογίας Στ. Παπαδόπουλου, σ.242). Μάλιστα, ο ίδιος καθηγητής αναφέρει ότι τα νόθα κείμενα επ' ονόματι του Ιουστίνου δεν είναι αποδιδόμενα σε αυτόν εξαιτίας λάθους στην χειρόγραφο

παράδοση, αλλά σκοπίμως πλαστογραφημένα αφού κατά κανόνα οι τίτλοι τους είναι ίδιοι με τους τίτλους άλλων χαμένων του έργων, αλλά ανώτερα σε ύφος γραφής και ιδεών από τα γνήσια.

Ωστόσο, η «Παλινωδία» απουσιάζει από τον κατάλογο που παρατίθεται στο λεξικό «Σούδα» και που αφορά τα έργα του Ορφέως και του ορφικού κύκλου. Επίσης, ενώ υπάρχουν πολυάριθμες αναφορές στον Ορφέα στα κείμενα των εθνικών συγγραφέων, δεν υπάρχει ούτε μια αναφορά που να προέρχεται από εκεί. Αντιθέτως, βρίσκονται αναφορές **μόνο** σε κείμενα χριστιανών (που λαμβάνουν το αρχικό χωρίο από τον Ιουδαίο Αριστόβουλο), και ενώ το απόσπασμα είναι ένα και μοναδικό, παρατίθεται τροποποιημένο σε τρεις διασκευές· σε διασκευή του ψευδο-Ιουστίνου, του Κλήμεντος του Αλεξανδρέα, και του Ευσεβίου.

Προκύπτει όμως ένα ακόμα ερώτημα. Αν ο Ορφεύς αναιρεί τον εαυτό του, γιατί παντού και πάντοτε χαρακτηρίζεται από τους εθνικούς ως «ο θεολόγος», όπως αντίστοιχα ο Όμηρος ως «ο ποιητής»;

Από το βιβλίο «Fragments from Hellenistic Jewish authors» του Carl R. Holladay (1995).

Η σειρά είναι τρίτομη και ασχολείται με τα αποσπάσματα των Ιουδαίων συγγραφέων της ελληνιστικής εποχής. Ο τρίτος τόμος του βιβλίου είναι αφιερωμένος στον Αριστόβουλο. Ο συγγραφέας του βιβλίου παραθέτει- μεταξύ των άλλων- τις απόψεις των φιλολόγων του 19ου και του 20ου αιώνας, οι οποίες προέκυψαν μετά από φιλολογικές αναλύσεις, και αφορούν το επίμαχο απόσπασμα του Ορφέως. Διευτυπώθησαν διάφορες θεωρίες όσον αφορά τον ίδιο τον Αριστόβουλο ως ιστορικό πρόσωπο, τη χρονολόγησή του, καθώς και την πηγή του αποσπάσματος. Ας δούμε μερικές από αυτές.

A) Σύμφωνα με τους φιλολόγους, το «ορφικό» απόσπασμα που βρίσκεται στον Αριστόβουλο κρίνεται ως ψευδεπίγραφο. Δεν ανήκει ούτε στον Ορφέα ούτε στον ορφικό κύκλο. Κατά το 1829, ο καθηγητής Lobeck συνέκρινε το απόσπασμα που βρίσκεται στον Αριστόβουλο με αυτό που παρατίθεται από τον Κλήμη, και εντόπισε διαφορές, διαπιστώνοντας ότι αυτό που παραθέτει ο Κλήμης είναι συντομότερης μορφής, καθώς λείπουν προτάσεις που υπάρχουν στο αρχικό απόσπασμα (σ. 50).

B) Αρκετές δεκαετίες αργότερα (1880-1883), ο καθηγητής Joel ανέπτυξε περαιτέρω την επιχειρηματολογία του Lobeck, σχετικά με την ύστερη

χρονολόγηση του «ορφικού» αποσπάσματος (σ. 51)

Γ) Ένας άλλος καθηγητής, ο Elter, προχώρησε την εργασία του Lobeck. Επιχειρηματολόγησε ότι ο Αριστόβουλος δεν είχε καμία σχέση με τη σύνθεση νόθων στίχων στα ελληνικά ποιήματα, και ότι το «ορφικό» ποίημα είναι προϊόν σύνθεσης δύο συντακτών υπό το όνομα του «Αριστοβούλου» κατά την πρώιμη χριστιανική εποχή (σ. 51). Προτείνει ότι η πλαστογράφηση έγινε σε δύο φάσεις. Κατά την πρώτη, που συνέβη μεταξύ εποχής ψευδο-Ιουστίνου και Κλήμεντος, οι παραχαράκτες πήραν το υλικό τους από τον ψευδο-Εκαταίο (που αποτελεί μια επιπλέον προσπάθεια παραχάραξης από πλευράς Ιουδαίων κατά την ελληνιστική εποχή), στο οποίο πρόσθεσαν τα στοιχεία περί του Αβραάμ. Κατά τη δεύτερη φάση, μεταξύ εποχής Κλήμεντος και Ευσεβίου, προστέθηκαν στο «ορφικό» ποίημα οι αναφορές στον Μωυσή (σ. 66). Δηλαδή, συνέβη κατά την χριστιανική εποχή.

Δ) Ο Wendland, παρομοίως με τον προηγούμενο καθηγητή, κατέληξε μετά από τις δικές του μελέτες, ότι τα αποσπάσματα του «Αριστοβούλου» μεταπλάστηκαν από χριστιανικό χέρι κατά τον δεύτερο ή τρίτο αιώνα, παρμένα από τον ψευδο-Εκαταίο (θα γίνει λόγος παρακάτω). Μάλιστα ο πλαστογράφος μιμείται σε ικανοποιητικό βαθμό το ύφος του Φίλωνος (σ. 52). Αξιοσημείωτη η παρατήρησή του ότι ο Ιουδαίος ιστορικός Ιώσηπος (υπέρμαχος και αυτός της άποψης της αρχαιότητας του ιουδαϊκού έθνους και της...ελληνικής λογοκλοπής) σιωπά χωρίς να αναφέρεται στον Αριστόβουλο (σ. 53).

Αλλά και τον επόμενο αιώνα, οι αμφιβολίες συνεχίστηκαν. Όπως σημειώνει ο συγγραφέας, «*Doubts about Aristobulus continued into the twenfieth century*» (σ. 54).

Ε) Ο καθηγητής Walter ανέπτυξε τη θεωρία ότι το ψευδό-ορφικό ποίημα χωρίζεται σε πέντε μέρη. Τα πρώτα τρία χρονολογούνται πρώιμα (εποχή Πτολεμαίων), το επόμενο μεταξύ των χρόνων του Κλήμη και του Ευσεβίου. Στο ποίημα υπάρχουν αναφορές στον.. Μωυσή και τον...Αβραάμ. Ο Κλήμης παραθέτει το ποίημα χωρίς τις αναφορές στον Μωυσή γιατί ακόμα δεν υπήρχαν. Ο Ευσέβιος παραθέτει το ίδιο ποίημα περιλαμβάνοντάς τες. Η μεταξύ τους χρονική απόσταση είναι περίπου 100 χρόνια, αρκετά μεγάλο περιθώριο για την προσθήκη. Αυτή η εκτενέστερη εκδοχή του ποιήματος βρίσκεται μόνο στον Ευσέβιο, απουσιάζοντας τόσο από τον Αριστόβουλο όσο και από τον Κλήμη (σ. 60).

Από όλα τα παραπάνω, ένα είναι το ασφαλές συμπέρασμα: Ότι σε κάθε περίπτωση

έχουμε να κάνουμε με πλαστογραφία, είτε ιουδαϊκής προελεύσεως που μετέφεραν ευχαρίστως οι χριστιανοί συγγραφείς στα γραπτά τους άνευ εξετάσεως, είτε ήταν χριστιανική, είτε αμφοτέρων.

Αλλά ποιός ήταν ο Αριστόβουλος ο Αλεξανδρεύς ή Πανέας; Ήταν ένας Ιουδαίος λόγιος (181-124 π.κ.ε.), που ήρθε σε επαφή με την ελληνική σκέψη και υποστήριξε ότι η ελληνική φιλοσοφία ελήφθη από τα ιουδαϊκά συγγράμματα, κυρίως του Μωυσή και των προφητών. Τους αυθαίρετους αυτούς ισχυρισμούς προσπάθησε να τους στηρίξει μέσα από μια σειρά πλαστογραφιών.

Στην εγκυκλοπαίδεια Britannica (στην ηλεκτρονική της μορφή) στο «Aristobulus (of Paneas)» αναφέρεται...

He endeavoured to prove that early Greek philosophers had borrowed largely from certain parts of Scripture, and quoted from Linus, Orpheus, Musaeus and others, passages which strongly resemble the Mosaic writings. These passages, however, were obvious forgeries

Δηλαδή (μετάφραση δική μου), «Αποπειράθηκε να αποδείξει ότι οι πρώιμοι Έλληνες φιλόσοφοι είχαν δανειστεί ευρέως από συγκεκριμένα μέρη της Γραφής, και παρέθεσε από τον Λίνο, τον Ορφέα, τον Μουσαίο και άλλους, αποσπάσματα τα οποία έμοιαζαν με τα γραπτά του Μωυσή. Αυτά τα αποσπάσματα, παρόλα αυτά, ήταν ολοφάνερες πλαστογραφίες».

Το υποτιθέμενο «ορφικό» απόσπασμα δεν σώζεται στην «αυθεντική» του μορφή, αλλά σε τρεις διασκευές. Μια του Ευσεβίου, μια του Ιουστίνου (σε νόθο κείμενο), και μια του Κλήμεντος. Πηγή των δύο πρώτων, ο Αριστόβουλος. Του τρίτου, ο ψευδο-Εκαταίος. Οι διασκευές στον Αριστόβουλο και τον ψευδο-Εκαταίο, αν εξαιρέσουμε τις μεταγενέστερες προσθήκες, έχουν ίδιους στίχους.

Πριν προχωρήσουμε στην παράθεση των αποσπασμάτων, ας δούμε τι χαρακτηρίζεται ως «ψευδο-Εκαταίος». Ο Εκαταίος ο Αβδηρίτης ήταν ιστορικός που δραστηριοποιήθηκε επί εποχής του Πτολεμαίου του Α΄. Ανάμεσα στα γνήσια έργα του περιλαμβάνονται και ορισμένα που δεν γράφτηκαν από τον ίδιο, αλλά αποδόθηκαν λανθασμένα σε εκείνον. Τέτοια είναι το «Περί Ιουδαίων» και το «Κατ' Άβραμον και τους Αιγυπτίους» (πρβ. «Κάκτος», Διογένης Λαέρτιος τ. Α΄, σ. 226, σχόλιο 19). Από το τελευταίο αντλεί ο Κλήμης και το «ορφικό» απόσπασμα. Είναι φανερό ότι τα κείμενα αυτά ανήκουν στην συγγραφική αντίδραση των Ιουδαίων

(εκμεταλλευόμενοι το όνομα του Έλληνα ιστορικού) έναντι του κύματος των ομοεθνών τους που εστρέφοντο σταδιακά στον ελληνικό τρόπο.

Η διασκευή του Ευσεβίου στον Αριστόβουλο, βρίσκεται στην «Ευαγγελική προπαρασκευή» (PG τ. 21, σ. 1097-1101). Εδώ επικεντρώνομαι σε όσα ενδιαφέρουν την παρούσα μελέτη.

Ἔτι δὲ καὶ Ὀρφεὺς ἐν ποιήμασι τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῷ λεγομένων οὕτως ἐκτίθεται περὶ τοῦ διακρατεῖσθαι θεία δυνάμει τὰ πάντα, καὶ γενητὰ ὑπάρχειν, καὶ ἐπὶ πάντων εἶναι τὸν Θεόν. Λέγει δ' οὕτως..

Ο Ευσέβιος μιλά για ποιήματα του Ορφέα που κατά τον ιερόν του λόγο, αναφέρονται στον μονοθεϊσμό. Ωστόσο, παρουσιάζει μόνο ένα απόσπασμα και αυτό διασκευασμένο.

*...Εἷς ἐστ' αὐτοτελής, αὐτοῦ δ' ὑπο πάντα τελεῖται • Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιníσσειται • οὐδέ τις αὐτὸν Εἰσοράα ψυχῶν θνητῶν, νῶ δ' εἰσοράται. Αὐτὸς δ' ἐξ ἀγαθῶν θνητοῖς κακὸν οὐκ ἐπιτέλλει Ἀνθρώποις • αὐτῷ δὲ χάρις καὶ μῖσος ὀπηδεῖ, Καὶ πόλεμος, καὶ λοιμὸς, ἰδ' ἄλγεα δακρυόεντα. Οὐδέ τις ἐσθ' ἕτερος. Σὺ δὲ κεν ῥέα πάντ' ἐσορήσεις, Αἶ κεν ἴδης αὐτὸν πρὶν δὴ ποτε δεῦρ' ἐπὶ γαῖαν. Τέκνον ἐμὸν, δείξω σοι, ὀπηνίκα δέρκομαι αὐτοῦ ἰχνια, καὶ χεῖρα στιβαρὴν κρατεροῖο Θεοῖο. Αὐτὸν δ' οὐχ ὀρώ • περὶ γὰρ νέφος ἐστήρικται. Λοιπὸν ἐμοὶ και πασιν δὲ δέκα πτυχαὶ ἀνθρωποισιν. **Οὐ γὰρ κέν τις ἴδοι θνητῶν μερόπων κραίνοντα, Εἰ μὴ μουνογενῆς τις ἀπορῶως φύλου ἀνωθεν Χαλδαίων. Ἰδρις γὰρ ἔην ἄστροιο πορείης, Καὶ σφαίρης κίνημ' ἀμφὶ χθόνα ὡς περιτέλλει, Κυκλοτερές γ' ἐν ἴσῳ, κατὰ δὲ σφέτερον κνώδακα**· Πνεύματα δ' ἠνιοχεῖ, περὶ τ' ἡέρα, καὶ περὶ χεύμα Νάματος • ἐκφαίνει δὲ πυρὸς σέλας τριγενήτου. Αὐτὸς δὴ μέγαν αὖθις ἐπ' οὐρανὸν ἐστήρι Χρυσέῳ εἰνὶ θρόνῳ • γαίῃ δ' ὑπὸ ποσσὶ βέβηκε. Χεῖρα δὲ δεξιτερὴν ἐπὶ τέρμασιν Ὠκεανοῖο Ἐκτέτακεν • ὀρέων δὲ τρέμει βάσις ἔνδοθιθυμῶ, Οὐδὲ φέρειν δύναται κρατερόν μένος, πάντως δὲ Αὐτὸς ἐπουράνιος, καὶ ἐπὶ χθονὶ πάντα τελευτᾷ, Ἄρχῆν αὐτὸς ἔχων, καὶ μέσσον, ἠδὲ τε λευτήν, Ὡς λόγος ἀρχαίων, **ὡς υδογενῆς διέταξεν, Ἐκ Θεόθεν γνῶμαισι λαβὼν κατὰ δίπλακα Θεσμόν...***

Στο πρώτο τμήμα του αποσπάσματος με την έντονη γραφή, αναφέρεται ότι κανείς από τους θνητούς δεν μπορεί να δει τον θεό βασιλεύοντα, με εξαίρεση κάποιον που κατέβηκε από ψηλά και είναι από τη γενιά των Χαλδαίων. Αυτός γνώριζε την

πορεία των άστρων και είχε γενικότερα γνώσεις αστρονομίας. Είναι ο Αβραάμ, όπως άλλωστε υποδεικνύει ο Κλήμης στη δική του διασκευή. Σαφέστατα, αυτό είναι ένα τεράστιο ψέμα, το οποίο μπορεί να αποδειχθεί πάρα πολύ εύκολα. Πουθενά στις Γραφές δεν παρουσιάζεται ο Αβραάμ να κατέχει επιστημονικές γνώσεις. Αντιθέτως, ο αστρονόμος καθηγητής Κωνσταντίνος Χασάπης σε πανεπιστημιακή του μελέτη (1967) εξηγεί και αποδεικνύει τις αστρονομικές γνώσεις των ορφικών μέσα από τους ορφικούς ύμνους. Αυτή η μελέτη βρίσκεται στα «Ορφικά» του Ι. Πασσά, σ. 41-114. Στο δεύτερο τμήμα με την έντονη γραφή, γίνεται αναφορά στον Μωυσή, ο οποίος χαρακτηρίζεται «υδογενής» (σύμφωνα με την διήγηση του βιβλίου της «Εξόδου» ανασύρθηκε από τα νερά), ο οποίος έλαβε από το θεό τις δύο πλάκες με τους θεσμούς (δηλαδή, τον Δεκάλογο). Με αυτόν τον τρόπο, ο Μωυσής παρουσιάζεται ως...αρχαίος θεολόγος, ανώτερος από όλους.

Στη διασκευή του Κλήμεντος (που προηγείται του Ευσεβίου κατά 100 χρόνια περίπου), παρουσιάζεται το ίδιο απόσπασμα, από το οποίο όμως λείπει η αναφορά στον Μωυσή.

Βρίσκεται στον τ. 9 σ. 184 της PG...

*Ὁ δ αὐτὸς Ορφεύς καὶ ταῦτα λέγει• Εἷς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε, Εὐθύνων κραδίης νοερὸν κύτος• εὖ δ' ἐπίβαινε Ἴατραπιτοῦ, μῦνον δ' ἑσέρα κόσμοιο ἀνακτα Αθάνατον. Αὔθες τε περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀόρατον αὐτὸν λέγων, μόνῳ γνωσθῆναι ἐνὶ τινί φησι, τὸ γένος Χαλδαίῳ, εἶτε τὸν Ἰαβραάμ λέγων τοῦτον, εἶτε καὶ τὸν υἱὸν τὸν αὐτοῦ, διὰ τούτων• **Εἰ μὴ μουνογενής τις ἀπορρόξ φύλου ἄνωθεν Χαλδαίων• ἰδρις γὰρ ἔην ἄστροιο πορείης, Καὶ σφαίρης κίνημ' ἀμφὶ χθόνα ὡς περιτέλλει, Κυκλοτερής, ἐν ἴσῳ τε κατὰ σφέτερον κνώδακα Πνεύματι δ' ἠνιοχεῖ περὶ τ' ἡέρα καὶ περὶ χεῦμα.** Εἶτα, οἶον παραφράζων τό, Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου, ἐπιφέρει Αὐτὸς δ' αὖ μέγαν αὔθις ἐπ' οὐρανὸν [ἑστήρικται Χρυσέῳ εἰνὶ θρόνῳ, γαίη θ' ὑπὸ ποσσὶ βέβηκεν. Χεῖρα δὲ δεξιτερὴν περὶ τέρμασιν Ὠκεανοῖο Ἐκτέτακεν• ὀρέων δὲ τρέμει βάσις ἔνδοθι θυμού*

Στο επόμενο θα εξετάσουμε την προσπάθεια που επιχειρήθηκε ώστε να αλλοιωθεί το νόημα κάποιων λέξεων (και συγκεκριμένα, να φορτιστεί αρνητικά), ώστε αυτό να έχει επίδραση στο νου και στη συνείδηση των ανθρώπων. Κάτι που δυστυχώς επετεύχθη σε βάθος χρόνου.

Διομήδης